Otto Schneid
Papers

Architecture – Knowledge
and Experience

60:7

7

Digitized by the Internet Archive
in 2014

https://archive.org/details/ottoschneid60_7

ד"ר נפתלי שניב:

הארכיטקטורה — ידיעה וחוויה.

האמנות של שליטה בעולם של מטה, בחיים המעשיים ובצרכים הממשיים והראשוניים של האדם והחברה ושל אמירה רוחנית, בעולם הרוח והיופי — היא הארכיטקטורה.

דירותיו של האדם הקדמון היו כנראה מערות וסוכות קשיות בלבד. הציורים הנהדרים, שנשתמרו מתקופת האבן הקדומה בתוך מערות, מעידות על שאר רוחו של אדם פרא, צד צייד ונלחם בחיות מלחמת קיום בלתי פוסקת. התנאים האנטרופולוגיים האלה הם הם שהביאוהו לידי ההתבוננות החריפה בסביבתו ולידי תפיסה בלתי שלולה לגמרי, שהתבטאה בציורים שהם הגונים ביותר. קדם רק שרידי בניה קניה ביד אדם שרבו רק מתקופת האבן המאוחרת. זה התואר לאדם לאירגו-נים חברתיים יותר מקיפים מאשר למשפחות בלבד ונקודת הכובד של פעולתו עברה מהצייד לעבודת האדמה ולגידול הבהמות. הצרכים החדשים האלה הפחיתו את חוש ההתבוננות המהירה והבקירו צדדים אחרים של כשרונו האמנותי.

(מהלך עבודתו), תוך ערגו אחרי תקופות המאור הגדול והמאור הקטן והכוכבים ומתוך (מתעורר באיבר) יפי עונות השנה החוש לסדר ולחוזר כחוק, החוש לקצב מסוים וחיבתו. האדם הניו-ליתי יצר, איפוא, בקבה ביחס לתאור תופעות עולם החי (לחיקוי הטבע), אבל יחד עם זה למד לקבוע את הרהורי לבו ואת פרטי העולם ומלואו (וכן את) סביבתו וחייו ע"י סימנים מסוכמים, (אמצעים אחרים. והם) בובואות המסמלות את רשמיו ואת מחשבותיו. ורק תקופה הביא עברהם לבניה לשרידיה של הארכיטקטורה תקופת האבן המאוחרת דומות (צמיה להפליא) ליצירות הבניה של עמי הטבע בני ימינו — ויציתנו את הבניה הטרום היסטורית מותאמת ע"י הגדלה זו. — בתים בנוים של בלונסאות, בן בתוך המים בן של היבשה.

ושני הטיפוסים מכוונים לשמירה מחיות טורפות (וגם מאיבת אנשים אחרים) (בעיקר). אך מה שהבדלה הזאת בין שרידי בניינים פריהיסטוריים ובין בניינים קיימים נסיך מסקנה של למעצה הראשונה של הבניה בכלל: מאמצי בניה הקדומים יותר מאמצים מוכשרים לשמירה ולהגנה. של המטרה היסודית הזאת של הארכיטקטורה נוספו במשך ההתפתחות צרכי האדם עוד מטרות מרובות. עם

בתי החיים התגלו קיימים בהם גם קברים בראשונים, המעידים על התגבשות יחס
האדם לעובדת המוות ועל מושגים דתיים ראשונים. עם התרחב אירגוני
החברה מתאר הקדמוני, והוא המשפחה, לכללים מקיפים יותר נוצר הצורך לבתי
ציבור. הערצת כוחות הטבע הביאו לידי בתי פולחן לאיליהם, והשגשוג
שליטים התבטאה בבניינים מצויינים בגודל בהיצור נוסף ובהופעה אסתטית משופרת.
ועל הצרכים נולדו רבו במשך הזמן במאות האחרונות גררו אחריהם סוגי בניה מיוחדים, ייצור
ומלאכה למיניהם, מסחר ומשפטים, תחבורה, תענוג, אספורט וכו' ובהתפתחן
נהיו ביחוד הבתים למגורים עשירים לכוחות ויצרי בניה.

ברם, לאורה של הארכיטקטורה אינה מגבירה עדיין את מהותה. ליבה שלויפלהבי-
אני במה זוגות מושגים יסודיים. מושגות ראשונים כאלה
הם גוש וחלל. כל מושג נעשה ביתר בירור, כשהוא מופיע בטהרתו, ופחות או יותר קלוי
מעורב עם אלמנטים אחרים. הגוש כאלמנט ליצירה מוגשם הגשמה כמעט מחלטת
בפירמידות המצריות. בפרמידות בערמות בבניניות והסבירות
האלה לא השאירו בוניהם אלא חלל פנימי מצומצם עד מאוד. הן מהוות,
איפוא, גרמים כמעט אטומים, קרובים יותר לרוח הפסל מאשר לרוח
הארכיטקטורה במובן המקובל של המלה. הוא הדין גם בפירמידות האמריקאיות
אשר שרדו מהתקופות מלפני קולומבוס ואשר שימשו, כפי הנראה, בסיסים
למקדשות ולתחנות אסטרולוגיות. גם הסטופא ההודי-הבודהיסטי (המוסיף מאז אמצע המאה השלישית לפה"ס)
ויוצר צורות חצי נזור, המלכיר, את קבעון המים המתהווה והחולף והמסמל את הקיום הנצחי (ניגודו, את)
חסר פתחים ורווח פנימי ומכיל רק אורגנים לעירים עם מזכרות הקודש.
בארצות בודו-סין לבשו הסטופאות צורות אחרות, המתקרבות למגדלות ובאי יאווה נבנה באמצע
צורת הסטופא העשיר והמסובך ביותר ובו הגיעה התפתחות הטיפוס הזה
לשיאה. בניגוד לסוג זה, בשל מבסימום של חומר ומינימום של חלל,
נילכר נאו לאמל בכנסיות (החכמה הקדושה") בביזא סופיא, שבקושטה, מהמאה
השישית אחה"ס, ובבתי המסגד הנבנים שהתגרנים בו לפי דוגמה אחרי כבוש את

דירת הקיסרות הביזנטית. בנינים אלה כולם אומרים רווחה, ופתח החלל רחב וגבוה ומאפשר להראות [illegible]. סך הכל של נפח העמודים והקירות, שמשלבים רוקעים הקימורים והכיפות, הוא מעט מלעיר; והחלל כאן התגבר על הגוש התגברות רבתי.

זוג ראשון זה של מושגים ארכיטקטוניים מביאנו לידי זוג שני, שבו אנו מתקרבים לשאלות שיטה של הבניה. הבניה במובנה המוסכם היא הרכבת חלקי חמרים שונים — אבנים, לבנים, עצים, ברזל, בטון, זכוכית וכו' — ליחידות מסוימות, הנקראות בדרך כלל בתים. במסגרת ההגדרה הבסיסית הזאת מסתדר הסוג הנ"ל של גלים או צורות מסודרים, המחוסרים חלל פנימי. אולם כנגד כל ה„בתים" כולם, הבניינים האטומים והבניינים לשם חלל בפנימם, עומד סוג לחוד של בנינים, שאינם „בניינים" כלל. הם החדרים שאדם החציב בגושים המצויים בטבע, בגושי הסלעים. קני דת הבודא וקני הדת הבינזנטית חצבו בסלעי הודו האדירים מערות עמוקות ורחבות, ואפילו מערות בנות כמה „קומות", היורדות אשה תחת אחותה. העמודים שבהן אינם עמודים באמת, כי הכל גוש אחד, זהו שאר הסלע החי שהחוצבים השאירו. מערות כאלה, העשויות בידי אדם, הן מסגנות ההיאבקות בגבול בין עירון הגוש הטבעי כשהוא לעצמו ובין החלל הנוצר ע"י הפחתת הגוש המצוי, הנקרוב וניקוב. היצירות הראשיות ממין זה נמצאות בהודו הדרומית. בקנה מדה קטן יותר נחצבו מערות פחות או יותר משוכללות או הורחבו והועמקו מערות טבעיות גם בארצות אחרות.

אולם בהמשך אותה התקופה הארכיטקטונית, שבה ניצח החלל הנוצר של הגוש המצוי, חלר והשתלט בגוש. בדרום הודו הוציאו מסלע בדרך כלל גדולות ענקיות ורווחים סביב גושים שבודדו ונשארו, ובלטו את הגושים האלה עיצבו המחצבים והפסלים בצורת בתים מבחוץ עם אותם עיטורים ופיתוחים, פסילים ותבליטים מרובים.

אח"כ חדרו עוד לתוכם ויצרו בהם חדרים. [illegible] בית בנוי, גם בן מממדים צנועים, את קומתו הראשונה „מונוליטית", נמצא בעמק קדרון לרגלי חומת ירושלים, והוא ידוע בשם „יד אבשלום".

לאחר שהמשכנו בהופעות המרחיבות כל כך את המושג המקובל של ארכיטקטורה, נעיין במושג המצומצם (ומקדם) [illegible] גם כאן [illegible]

[illegible]

הגוש, אבל במוקד אחד, (במוקד של הופעתו האסתטית של הבנין.) בנינים עושים על העין את הרושם של גושים, של גרמים
סגורים, כשהם בנויים מחומות או קירות שלמים, ואם אפילו סגירה זו מחוררת
ומקוטעת ע"י פתחים ואמצעים אחרים (כגון
דהסון
בפנים שטח החומות ובבליטות. ברובם בנויים בתי תבל לפי הפרינציפ הזה, החל מארמונות
הפירמידה וגמור בכנסיות הסגנון הרומאני באירופה המערבית והתיכונה. גופו הרגשי של
הפנתיאון הרומי בעתיק או הארמון סטרוצי בפירנצה (מימי הרנסנס) הם דוגמאות מובהקות ליצירות כאלה.
גם בניני ענק של אמריקה המודרנית שייכים לכאן. גושיהם האדירים מעוצבים
לעתים ע"י ריתמוס קרוב לרוח המוסיקה, מקצב, יחסי גומלין, תאום בין חלקיהם וע"י
קטעים יורדים במורד העליה הבליטה. השיטה המנוגדת היא הבניה באברים. הבית היווני
או הבית הסיני חלקיהם המכריעים הם העמודים הנושאים את מערכת הקורות והגג;
הקירות אינם כאן כ"א דפנות הסוגרים את הפנים. מקומם ביוון מחוץ לעמודים
ובמזרח הרחוק אין להם מקום קבוע כלל; הם יכולים לעמוד פעמים לפני העמודים, פעמים
מאחוריהם או ביניהם. המבנה באברים הנורדי והגותי הוא בלי ספק
הגותי. צרורות שלמים של עמודים מתרוממים בפנים וכותרותיהם אינן מסיימות
את התנועה הנמרצת, המכוונת למעלה, אלא מהוות רק מעין קרשי קפיצה להמשכה
בצלעות של הקימרון. בין צלעות אלה נמתחים תאי כיפות ממלאים בלבד, כשם שגם
הקירות אינם אלא מילואים בין האברים הנושאים. משום החופש הרב לפתיחת שערים
וחלונות, שאין נבובותם לגבול. מלבד כל מערכת העמודים בפנים עולים זוג עמודי
משענה בחוץ, לאורך הבית את ספינותיו הנמוכות,
לספינות צדדיות אלה יוצאות מהספינה הגבוהה והראשית קשתות המעבירות של עמודי
החוץ חלק ניכר מלחץ הקימור.

ענין זה יביאנו בהכרח לידי קטיגוריות אסתטיות (בעצם מוקדן) המצומצמות ביותר בתכונות החומר.
ניכר נא בניני בבל ואשור ובכותליהם אשר נפחם שלא לעתים לא
רחוקות של רווחי חבריהם. בעיני המתמיה הלא הוא תוצאה הגיונית מהחומר הבנוי בו כך.
בעוד שבמחצבות העשירות שבשולי ארץ הנילוס נתנו לארכיטקטורה המצרית את התנאים
הנהדרים למפעלים בני קיימא, היה החומר המצוי בארצות הפרת והחידקל בעיקר חמר,
טיט. אפילו כשהוא נכבש, לא יעמוד בעצמת פני הגשמים. פרוטה לבנים חמוכות.

ומודגשות באויר ודומני לבנין באש ולשם חיזוק של בליטות הבנינים החיצוניות נוסף עוד [illegible] בלי משום נשען
הזיגזג. ואמצעים תבניים אלה [illegible] גם לשיפורים אסתטיים. הזיגזג הביא
לידי גיוון צבעוני ולידי הבלטת החלית החיצונה ע"י דוגמאות נבאות וכן הודגשו החומות
ע"י שטחים בולטים ושקועים. תנאי החומר יצרו לא את הפסגות באורח נהריים בלבד, הם הם המסבירים
אלא את הפסגות בכלל. רק כשהחומר מצטמצם [illegible], יביא הבכרח לידי לבנוני וציפוי
גבני ואסתטי. הפסגה היא הלא לפי אהבתה דבר בלתי אמתי או אפילו מזויף או מעושה, רק בשיאי
הארכיטקטורה יכולה גם היא להרשות לביטוי נאמן של אירגון פנים הבית ומקנהו. [illegible]
היות החומר טוב לפי טבעו, לא יעמוד כל צרך לבסגרות. הוא יראה עירום והופעתו בכל
בגאמוות גביה לערך אסתטי. הבית היווני עשוי להבנים היטב גם את האסתטיקה החומרים [illegible].
בארכיטקטורה המודרנית גמה גישה זו לתמיד מחדש. כבר חלוציה הרבומים הכריזו על רעיון היושר ביחס
לחומרים. אסור להעמיד זה לחקות לחשו במתכת צורות אפיניות לעץ או לעורר ע"י לוחות
פח צבועים את הרושם של שיש, כל חומר וחומר מגיע עיצובו שלו, עיצובו הספציפי,
ועיבוד חמרים לפי דוגמת חמרים אחרים נחשב
לזיוף. בארכיטקטורה החדשה נעלה, איפוא, השאיפה להראות ולהבליט את טבע הבלבד,
הביטון, הפח, הזכוכית וכו', והבטחה זו נעשתה למקור עשיר ליופי.

להשגת רמחוד לבנין ביני בארכיטקטורה העמים והתקופות הקודמות שני דרכים. השיטה האחת היתה
משתמשת בכל מיני הוספות וקישוטים, קולורות החיצוניות ממין זה נזכרת הבעיה רבה מלאכות הארכיטקטורה ואמנות
מצב אמנות הציור וגם מצב הפיסול. בתים כאלה מתוכננים כאילו היה עיקר הבנינים
לפסול של העין במובן הציורי של המלה. בגמה סגנוני בניה של עמי האיסלאם נבנו
בתים בראש ובראשונה לפי השקפות ציוריות. ההוספות הרבות של התקנית היסודית
מלוות לצעים להסתיר את היסוד הצלה. האורנמנטיקה מלאה הטעם ובזמנים גדלה כמון של
חשבון הארכיטקטורה, כן היתה ברוב הבניה הרוסית [illegible] הקישוטים של הבניינה,
ביחוד בתקופות ציווה של הכנסיה. בקתדרלה של בזיליוס במוסקווה לאשל מכסה אטען
הקישוטים את רק רובו של הבית, יתר על כן, נמצא שהוא גופו נעלם מהמין מרוב
ההוספות. המגדלים ודריבועים האוזרים אינם משמשים עוד תכלית מסוימת, ועשויים לשם התמונה
בלבד. את הצורות המפגיעות ביותר לבש הצרך לבבירה ציורית בבנייה האירופית
(ביחוד באיטליה, ספרד וגרמניה) בתקופת הברוק, ז"א 1550 - 1750 בערך.

קווים ישרים, גם הקובעים קו של ארכיטקטורה חמורה וטהורה, הם מגורשים כמעט
לחלוטין מהבניינים והארמונות המאונכים לבנין זה.
קשתות ומעופות פרושות וים של כיפות דמיוניות מחניקים את הקווים
היסודיים. בפרקים אחרות מקיפה את היופי של ארכיטקטורה המתבססת על אמנציה
היא. נכיר מחדש פעם את בנית יוון ויצירותיה המופתיות. מערכת מבנה
פשוטה אפיינה לה ובפשטות זו היא הנותנת את רושם הגודל הידוע.
יחד עם פעולת החמר הנ"ל ניכרות בבנין היווני השתקן במיוחד מידות יחסיות
מחושבות ומתמטיות. המקיפה והעיקרית את קביעת הפרופורציות. היחסים בין הגובה והרוחב
הכלליים, בין עובי עבים ובין גובהם של העמודים ועל היחסים בין סך הכל ובין החלקים
מתוכנים היטב ומביאים לידי ההרמוניה השלמה המשיבה לעין והמרוממת את רוח
המסתכל. באותה פשטות שווה מצויינים בתי סין מרובים. הקישוטים המצויים פה
ושם אינם תוספות סתם, כי הם מוסיפים להבנין וכמוש בטוח מעידים
המבנה וברוח טהורה בבניה המקנאי החמר. בארכיטקטורה המודרנית הרבה מזמן
מחשבת השגת השלמות האסתטי ע"י יחסי גומלין טובים כאלה בין של מידות הבית.
כשם שמנגינה קטן או הלנחה קלה עלולים לסכן את הרושם הכללי, כן תתן לנו
יצירה ארכיטקטית, אף הפשוטה והצנועה ביותר, סיפוק עמוק, כשתבניתה מתואמת
על פי יחסים הגביונים בין מידותיה. מכאן נחת רוחנו הבאה לנו לעתים
מחיצוניותו ומפנימו של בית, אשר אינו אלא קוביה או חיבור כמה גרמים הנדסיים
יסודיים.

את הפעולה החזותית (הויזואלית) והפסיכולוגית של קווים וכיוונים במראות הבניינים
כבר הזכרנו בפרק אגב. הדוגמה הבולטה ביותר בקשר לזה היא הסגנון הגותי וכיוון
רוב קוויו למעלה. נשים עין משאלת בתהוותו של ורטיקליזם זה שאף עליה נכתב
די ואמר ונשתנה הבינו הופעה זו רק מקחינו בהשפעה של המסתכל. יתר גלמי
העמודים המתאחדים בקשתות החדות בגובה אדיר עשוי בהחלט לרומם, להעלות
ולנשא את רוח האדם מעולם גשמי לרוחניות יתירה. סגנון קרוב לגותיקה הוא אחד מסגנוני
הבניה הבולטים. וגם הוא כולו גותיה. וגם בו משתרר כיוון אחד ולפיו מסתדרים כל הקווים כולם. אך היתרון

המכריע במקדש. אלי הובן אלה הוא האופקי. הדגים נקנים (מאובנים) שבקות צבעות ... (מאוזנות אשם על חברתם)
אונחות בסידור מקביל ... ואפילו המגדלים עולים לסיומם (לשיאיהם) רק בהדרגה צבעות (עד כדי)
אפור אריבוי מתאים. כן ניכר בסגנון הברוך הנ"ל למרות (פראותו) ותנועת ...
המקיפה עקרון תנועה שולט אחד והוא האלכסון. כשם שהקו ... מרומם והאופקי
... דריקון מניע את הרוח ומשקיפה למרחקים (מושכת אותה למרחק), כן מעורר האלכסון ומביאנו ליצירה
הארגשות (ידועה), ע"מ להבינני לרגשי ... התלהבות או אפילו לצדקות.
במאורך ... לסגנונים אלה הוא ביטוי תנועה (משחק כוחות, פעולה) צורה ... , דינאמיקה. כנגדה
מסמנת למשל הפירמידה המצרית את הצורה הנחה, ... קיום לעולם, סטטיקה. כן
מתחשב לגורם סטאטי של התבלטות הקו באופקי (באמונה), עד כמה איננה מתבטלת ע"י ... (ריבוין)
. הקו היסוד למשולש זהו השוקיים ופחות הגבה מכריע הקו לה דראשו של הבית
היווני ... ויצירות של תקופות מחייה. בניגוד לקבוצת בסגנונים דינאמיים
אין ... הצורה היוונית ניתנת באלכסון * הקו אחד, המצבא או המבטל גורמי צורה
אחרים, אלא (יחד) עם האופקי פועל גם הכוח הרגלה ובמידה ידועה גם האלכסון ורק תוצאת
סך הכל של תנועות אלה (היא) הנח, ביטוי שלווה ובטחה ונחת. של ארציות
ארם נבריים אין לנו לפי שדיבה מושג ביחוי אין באפשרותנו אלא לשער, שמציגת
קווים אופקיים עם צרופים הבלטה ... בטעם מאור וחגיגי. ... לה היה
אולי גם ראשו הכללי של בית שלמה, שעליו נמסרים לנו (במקורות)
מרובים, (אבל) הפרטים ... הגדרת הצורה הכללית. בלי ספק היה הרשם הכללי (נשגב) ומצעצע ...
שהיעדר. שחרור כוחות נפשיים, הרגשת גדולה והרמוניה ... ביתר ...
(הפסיכולוגים) ... בסגנון של ... ביחוד של (למיניהן) ... לציור, ...
... בצורות עקלות. מיטב הארכיטקטורה הרומית (ומיטב) המחשבות הארציות ...
... של ... האמנות הביזנטית ושל הרנסנס נותנים דוגמאות כאלה.

[illegible]

אולם בדרכים אסתטיים אלה תלויות רק תכונות של הבנין והופעתו.
הענין המכריע לא פחות מכוון הוא היחס בין הבית ובין סביבתו. בארצי סין ויפן,
היינו בבית הבודד ובקבוצות בתים ומערכות בניה שלמות, ניכרת השאיפה
להסתגל לסביבה הטבעית, להסתדר בה היטב ולהיבנות מתנאיה. מעשה ידי
אדם הולך כאן אחרי הטבע וקווי הנוף חוזרים בקווי הבית ומשתקפים בו.
הדבר יסתבר מתוך הבנת פה של העולם המשותפת לכל דתות סין ולפילוסופיה
הסינית לכל אספקטיה. העולם ומלואו הוא לפיה המופת והמורה וקנה המידה.
אין "המעצמות" היסודיות הן השמים, הארץ והאדם.
האדם, שהוא רק השלישי באיתנים, תלוי כולו בקודמיו הראשונים. ככל
שיסתגל יותר לטבע, למחזוריו, לתקופותיו, וככל שיסדר יותר את חייו לפי
דוגמת העולם ומלואו, ישלם יותר במוסרו ויאושר. כך, איפוא, למצוא
בבית הסיני את המגמה להתמזג בתוך הנוף מאשר את השאיפה להתרומם מעליו.
אף "המונומנטליות", הנטיה לממדים גדולים ולביטוי כוחות אדירים בבנין ייאמר,
זרה היא לארדיכלות במזרח הרחוק. אין בה מקום לבנין מגדל, אלא רק
לריבוי מסודר ומחונן של בתים בעלי ממדים צנועים. נזיר טוב, שכל
סיגול הבית לטבע אינו גלוי בעדינותו של הארדיכל הבודד בלבד, כ"א
שיטה מסורתית ישנה נושנה, הנקראת בסינית בשם "רוחות ומים" וקובעת את כל
פרטי הסיגול הזה. לפי אפיו של האדם, וביחוד של בני המערב, נפוץ
מקבל יותר היחס המנוגד. הוא מבקש להשליט קסקידה את הבנין. הוא נבינו
חפץ להתבלט ולכבוש את העולם סביבו, להיראות למרחקים, להתנשא. ארמונות המבוצרים,
פרזופים שנבנו באירופה מאז ימי הביניים, על פי רוב
על, מגדיר פנים, עוינים. אמנם יש בתוך הסוג הזה גם יצירות המסבירות
פנים. המהות הוא היחס של השלטות בסביבה ושיעבודה. יחס זה

אינו בהכרח שלו או אין הוא שלו בלבד. גם בגנו יש מקום להתלבטות
פחות או יותר בגמישה
בגנאים, באפיו של הנוף, לגבולותיה של צורותיו. בשלטון יוצרת
באה הארדיכלות, כשהיא משתלטת בנוף לא רק באופן הרשום, אלא
ממש, בעיבוד הסביבה הטבעית, ובעיצובה. מתכנן גנים שיקיפו את הבנין
ויכינו את האורח (שבאמצע הגן קנה) למראה העיקר מופתע ומשתלב בסוג הזה. ארמון הקבר
טאג' מאהל שהקים הקיסרים המוגוליים ע"י אגרא בהודו לאשתו, שהלכה
ממנו ללא מועד, הוא מלון בשיש לבן והנוף סביבו נויה למערכת גנים
המעטרים את המבנים. עם פלא מעשה ידי אדם זה נזכיר כאן את
ארדיכלות הגנים בבבל ובמה מעיקרי סגנונה. את הגן הסיני, המרבב את
הטבע ומנסה לשלב את עשייתו בקנה מדה קטן; הפרסי, המגרהן מהנוף הטבעי
והמסגלן אותו. והצרפתי, ביחוד מימי גני ארמון ורסאי, המטיל על הטבע צורות שכולן
הרחק מן ההרגשה נוף טבעי.
מלאכותיות. ועם הסוף הארדיכלי, השואף להשתלטות בטבע, נזכיר עתה גם את
מושג המונומנטליות ואת הצורך להנצחת השליט הקולט והראוה. ואירגוני החברה
השליטים. הוא ליבי לצורה חגיגית ובת קיום, העשויה לעורר את המסתכל את הרגשת
קטנותו. אמנם מיטב הבתים האלה אינם נוטשים אותו בתוך מצבו זה. הם מוסיפים
לרוממו, הגדולה הקורנת מהם מעוררת בלבו מעין יראת קדש. הוא אמנם נבוכן ומרגיש ראשון
אבל יחד עם זה הלה לו גם רגשי אושר יחודים באינם.

[illegible]

רוב רובן של יצירות הארכיטקטורה בעולם נוצרו בעילום שם היוצר. רובם
יצרו, אפוא, יצירה זאת ולא מסרו את חייהם. אבל הערכים והערכה עוד יותר
עמוקה מגיעה לדורות אחים, שהתמסרו לעבודה יוצרת כזו. הלא לבוני של מפעלי בניה,
שארכו מאות בשנים, לא היו של סיכויים לראות את מעשיהם מוכנים וגמורים ולהינות
מהם. גבורה זו מסתברת רק ע"י כוח המחשבה, ארעיונות גדולים, שהלהיבו דורות
והמחזום למסירות קדש. וזה הלקח האוסרי הטוב לארדיכלות.

אולם של הערכים האלה, הניתנים להסברה ולהגדרה, אינם עדיין אחרים וחשובה ביחסנו
למעשי ארדיכלות. מי שזכה להיכנס פעם לפנים מעשה יצירה חשפעמי כזה
או לעמוד מולו ולהצביע קבל קרבין — הוא ידע את הארכיטקטורה. מושגיה